ಡಾ|| ಕೆ. ವಸಂತಲಕ್ಷ್ಮಿ *

ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ-ಒಂದು ಚಿಂತನೆ

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ದೇವಿ ಆರಾಧನೆಯು ನಡೆದುಬಂದಿದೆ. ಶಿಷ್ಟ/ಅಶಿಷ್ಟ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಆದಿಶಕ್ತಿಯಾದ ದೇವಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ರೂಪದಲ್ಲಿ, ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿರುತ್ತಾರೆ, ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜಗನ್ಮಾತೆಯನ್ನು-''ದುರ್ಗಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ, ಚೌಡೇಶ್ವರಿ, ಲಲಿತಾಪರಮೇಶ್ವರಿ, ವಸಂತಪರಮೇಶ್ವರಿ, ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ, ಬನಶಂಕರಿ, ಮಹಾಮಾಯೀ, ಮಹಾಮಾರಿಕಾಂಬ'' ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನಾಳಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜ ವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜವಂಶದವರ 'ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆ' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದ 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ'ಯ (ವಸಂತ ಪರಮೇಶ್ವರಿ)ಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಆಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ದೇವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವ ವಿವರಗಳನ್ನು ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಶಾಸನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿ, ದೇವಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೯-೧೦ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಯ ಆರಾಧನೆಯು ಕಾಣಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ದೇವಿಯನ್ನು ಮಲೆನಾಡಿನ ಜನರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಯ್ಸಳರ ಮೂಲ ಸ್ಥಳವೆನ್ನಿಸಿರುವ ಮೂಡಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ (ಸೊಸೆವೂರು) 'ಅಂಗಡಿ' ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ 'ಲಕ್ಕುಂದ'ವೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಹೋಲುವ ಶಿಲ್ಪವುಳ್ಳ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಕಂಡುಬಂದರೂ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ 'ಗ್ರಾಮದೇವತೆ' ಯೆಂಬಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಲಿವೆ. 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ' ಎಂಬ ದೇವಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲ; ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಮೂಲ ಸ್ಥಳವೆನ್ನಿಸಿದ ಅಂಗಡಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ವೈಷ್ಣವೀದೇವಿಯನ್ನು 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ' ('ವಸಂತ ಪರಮೇಶ್ವರಿ') ಎಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಕುಂದದ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಯ ಬಿಂಬವು ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ದೇವಿಯ (ಚೌಡೇಶ್ವರಿದೇವಿ) ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಾತೃಕಾದೇವಿಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಯ ಸ್ವರೂಪವು ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಮತ್ತು ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಿರಬಹುದೇ ? ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ಪೌರಾಣಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಹೀಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ:

ವೈದಿಕ ಪುರಾಣಗಳ ಪ್ರಕಾರ ''ಆದಿಶಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಗಾಯತ್ರಿದೇವಿಯೂ ಸ್ವಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಚಂಡ ಮುಂಡರೆಂಬ ರಕ್ಕಸರನ್ನು ಕೊಂದು 'ಚಾಮುಂಡಿ' ಎನ್ನಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಇದೇ ದೇವಿಯು ವಿಂಧ್ಯ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಕ್ಷಾಮ ಪೀಡಿತವಾಗಿದ್ದ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕರುಣಿಸಿ ''ಶಾಕಾಂಬರಿ'' (ಬನಶಂಕರಿ) ಎನ್ನಿಸಿ ಪೂಜೆಗೊಂಡಳು. ಮುಂದೆ ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ-''ದುರ್ಗಮ'' ಎಂಬ ರಕ್ಕಸನನ್ನು ವಧಿಸಿದಾಗ ಶಾಕಾಂಬರಿ ದೇವಿಯೇ 'ದುರ್ಗಾದೇವಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪೂಜೆ ಗೊಂಡಳು''. ಇವಳು 'ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸೋದರಿ'ಯೂ ಆಗಿದ್ದು

* ನಂ. ೧೬೪೩, ೨೧ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಬನಶಂಕರಿ ೧ನೇ ಹಂತ, ಬೆಂಗಳೂರು-೫೦

ಸಕಲ ಸಂಕಟಗಳ ಪರಿಹಾರಿಣಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇವಳನ್ನು ಶಿವಾಲಯಗಳಲ್ಲೂ, ವೈಷ್ಣವದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲೂ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ದುರ್ಗಾಸಪ್ತಶತಿಯು-''ಶಿವನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಚಂಡಿಕೆಯು ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಡಮುಂಡಾ ಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಚಂಡಿಕಾದೇವಿಯನ್ನೇ 'ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ' ಎನ್ನುವರು. ಜನಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವೆಡೆ 'ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ'ಯೇ 'ಚೌಡೇಶ್ವರಿ' ಎನ್ನಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಆದಿಶಕ್ತಿಯಾದ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯೇ 'ಬನಶಂಕರಿ' 'ದುರ್ಗಾದೇವಿ' 'ಭಗವತೀ' 'ಚೌಡೇಶ್ವರಿ' 'ಮಹಾಮಾಯೆ' 'ಕಾಲರಾತ್ರಿ' 'ಮಹಾಮಾರಿ' ಎಂದೂ ನಾನಾ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ; ಮಹಾಮಾಯೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವೇ 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ' ಎನ್ನಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಶಾಕ್ತರ ಪೂಜಾ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಿಯನ್ನು ''ಕದಂಬವನ ವಾಸಿನೀ'' ಎಂದಿದೆ. ಭೈರವ ಯಾಮಳ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೇವಿಯನ್ನು, 'ಮಹಾಪದ್ಮಾಟವೀ ಸಂಸ್ಥಾ' ಎಂದಿದೆ. ಶ್ಯಾಮಲಾದಂಡಕವೆಂಬ ದೇವಿ ಸ್ತುತಿಯು ನೇರವಾಗಿ ಆದಿಶಕ್ತಿ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಲ್ಲಿ ''ಪ್ರೀತಿಭಾಜಾ ವಸಂತೇನ ಚಾನಂದಿತೇ ಭಕ್ತಿ ಭಾಜಾಂ ಪರಾಂಶ್ರೇಯಸೇ...ಪಾಹಿಮಾಂ'' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆದಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ''ವಸಂತವಲ್ಲಭೆ'' ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ಬನಶಂಕರಿದೇವಿಯ ಶಾಕಾಂಬರಿ ಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ-''ವಾಸಂತ ಮಾತೃಕಾಯೈ ನಮಃ'' ಎಂದೇ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆದಿಶಕ್ತಿಯೇ 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ' ಎಂದಿರುವಂತಿದೆ.

ಹೊಯ್ಸಳ ವಂಶದ ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿ ಸೊಸೆವೂರಿನ (ಅಂಗಡಿಯ) ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಯಾವ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊಯ್ಸಳ ವಂಶದ ಆರಂಭ ಕಾಲದ ಅರಸರು, ಸೊಸೆವೂರು, ಮೂಡಗೆರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಈ ದೇವಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಹೊಯ್ಸಳ ವಂಶದ ಉದಯವನ್ನು ಸಾರುವ ಜನಪ್ರಿಯ ದಂತಕಥೆಯೊಂದಿದೆ. ಈ ದಂತಕಥೆಯು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಹಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ : ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ರಾಜರು ಆಗಿಹೋದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸಳನೂ ಒಬ್ಬ. ಸಳನು ಶಶಕಪುರದ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ಆಲಯದಲ್ಲಿರಲು ಶಾರ್ದೂಲವೊಂದು ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜೈನಮುನಿಯು ತನ್ನ ಕುಂಚವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು 'ಪೊಯ್‌ಸಳ' ಎಂದುದರಿಂದ, ಮುನಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಅದನ್ನು ಕೊಂದು 'ಪೊಯ್‌ಸಳ' ನೆನ್ನಿಸಿದನು. ಇವನಿಂದ ಮುಂದೆ ಆ ವಂಶವು 'ಹೊಯ್ಸಳ ವಂಶ'ವೆನ್ನಿಸಿತೆಂದಿದ್ದು, ಪೊಯ್ಸಳ ವಂಶದ ಅಧಿದೇವತೆಯೂ 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ' ಎನ್ನಿಸಿದೆ.

ಆದರೆ, ಹೊಯ್ಸಳರ ಆರಂಭ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದವರೆಗಿನ ಯಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲೂ ಈ ಕಥೆಯಾಗಲೀ, ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇಲೂರಿನ ಒಂದು ಶಾಸನವು ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೧ ರಲ್ಲಿ) ಸೊಸೆವೂರಿಗೆ ಭೇಟಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಟೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದಾನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ (ಬೇ. ೧೯೦, ಎ.ಕ. ೯). ಆದರೆ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಗೆ ದಾನ ಬಿಟ್ಟ ವಿವರವಾಗಲಿ, ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಲ್ಕಿ ಸೊಸೆವೂರಿನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಅಂಬಳೆ ಶಾಸನವು, ಸಳನು-''ಶಶಕಪುರದ ವಾಸಂತಿಕೆಯನ್ನು ಜಳಗಂಧಪುಷ್ಪಧೂಪದಿಂದ ಅರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆಡವಿಯ ಪುಲಿ ಹಾಯಲು ನಿರ್ಮಳ ಜಿನಮುನಿ ತನ್ನ ಕುಂಚವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದು 'ಹೊಯ್ಸಳ'ನೆನ್ನಿಸಿದ''ನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಚಿ.ಮ. ೨೦). ಜಿನಮುನಿಯು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ದೇವಾಲಯದ ದೇವಿಯು ಜೈನಯಕ್ಷಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದೇ ? ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಜಿನಮುನಿಯು ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದು ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಅಹಿಂಸೆ ಮಹಾವ್ರತವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಜಿನಮುನಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯದ ಮಾತಾಗಿದೆ. ಬದಲಾಗಿ ಇದೊಂದು ಸಳನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ರಚಿಸಿದ ಕಟ್ಟುಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು, ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಅನೇಕ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಗಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ, ಹೊಯ್ಸಳರು ಮತ್ತು ಅವರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಈ ದೇವಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದ ರಾಜನು ಮಹಾವೀರನಾಗಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ನೆಂಬಂತೆ ಭಾವಿಸಿದ್ದು, ನಂತರದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ''ಶಶಕಪುರ ನಿವಾಸ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ವರಲಬ್ಧ ಪ್ರಸಾದ''-ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷ ನಾಗಿರುವ ಸಳನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಮೇಲಿನಂತೆ ಪೊಯ್ಸಳ-ಕಥೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ್ದು, ಹೊಯ್ಸಳ ವಂಶದವರ ಪ್ರತಾಪದ ಬಣ್ಣನೆ ಇದಾಗಿದೆ.

'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ'ಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವೆಂದರೆ-ಬೇಲೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಲಕ್ಕುಂದದ ಶಾಸನ. ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಅಮ್ಮನವರ ಪೀಠಶಾಸನವೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸನವು-

1. ಶ್ರೀಮತ್ಸಕವರ್ಷ ೭೭೭ ಆನಂದ ಸಂವತ್ಸರದ ವೈಶಾಖ ಸು ೭ ವ
2. ವಾರ । ನೆಕುನಾಡ ನೆಕುಂದದ ಕಪಾಳೇಶ್ವರ ದೇವರ
3. ಆಮೂಲಿಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿರಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಕುಳತಿಳಕ
4. ಮಲ್ಲಿದೇವ ಮಾಡಿಸಿದ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ಶ್ರೀ..

ಎಂದಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈಶಾಸನವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ಎಂ. ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣರವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತೇದಿಯನ್ನು '೭೭೭' ಎಂದು ಓದಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸನಕಲ್ಲು ಎಣ್ಣೆಯ ಜಿಡ್ಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಕೆತ್ತನೆ ಆಳವಾಗಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದ ಓದುವಲ್ಲಿ ತೊಡಕಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಶಾಸನದ ಲಿಪಿಸ್ವರೂಪವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸು. ೧೨-೧೩ನೇ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ 'ಶ್ರೀ ಮತ್ಸಕವರ್ಷ ೧೨೨೦' ಎಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ದೇವಿಯ ಆರಾಧನೆಯು ಸು. ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲೂ ಇತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಶಿಲ್ಪಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ

ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಂಗಡಿಯ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ಶಿಲ್ಪವೇ ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದಾಗಿದೆ. ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಮಧ್ಯದ ಶಿಲ್ಪವಾದ ಈ ದೇವಿ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅಗಲವಾದ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಮುಖವಿದ್ದು, ದೇವಿಯ ಶಿರದ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಫಣಾವಳಿಯೂ ಇದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಶಿಲ್ಪವಾದ ಈ ದೇವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಚತುರ್ಭುಜಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದು, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಖಡ್ಗ, ಚಕ್ರ, ಶಂಖ ಮತ್ತು ಪಾನಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಳೆ. ದೇವಿಯು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕಟಕಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಎಲ್ಲಾ ದೇವಿ ಬಿಂಬಗಳ ಕೈಕೆಳಗೆ ಏಕಫಣಾವಳಿ ಇದೆ. ಉಳಿದ ದೇವಿಯರೂ ಭದ್ರಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಪೀಠದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ಕಸನ ರುಂಡಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಬಿಂಬಗಳಿಗೂ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ವಾಸಂತಿಕಾ ದೇವಿಯು ಪ್ರಸನ್ನವದನ ಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅಗಲವಾದ ಓಲೆಗಳು, ಉರಹಾರ, ಕಂಠಿಕೆ, ಕಡಗ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳಲ್ಲದೇ, ಕಟೀಬಂಧನದೊಂದಿಗೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದೆ. ಸ್ತನಬಂಧವೂ ಇದೆ. ಈ ಬಿಂಬವು ವೈದಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ದೇವಿಯ ಶಿಲ್ಪದಂತಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಜೈನಶಿಲ್ಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾವುವೂ ಈ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ



ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ -ಅಂಗಡಿ

ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಹೋಲುವ, ಆದರೆ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಎಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬೇಲೂರು, ಹಾಸನ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

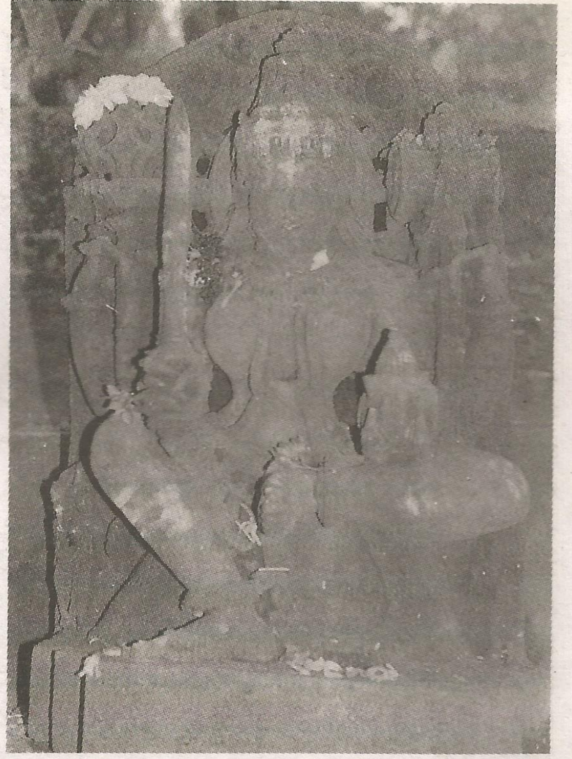
ಲಕ್ಕುಂದದ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ಶಿಲ್ಪ

ಬೇಲೂರು-ಸಕಲೇಶಪುರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಕುಂದಗ್ರಾಮದ ಕಾಪಾಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ವಲ್ಲಿಪ್ರಭಾವಳಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕರಂಡಮಕುಟ ಧರಿಸಿರುವ ದೇವಿಯು ವೀರಾಸನಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ. ದೇವಿಗೆ ಶಿರಶ್ಚಕ್ರ, ಅಗಲವಾದ ಓಲೆ, ಕಂಠಿಕೆ, ಎರಡು ಉರಹಾರಗಳಲ್ಲದೇ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಹಾದುಹೋಗಿದೆ. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನದ ಕಡಗಗಳನ್ನು, ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ದೇವಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಟೀವಸ್ತ್ರವೂ, ಉದ್ದವಾದ ತೋರಹಾರವೂ ಇದೆ. ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ದಪ್ಪದಾದ ತೋಡ ಮತ್ತು ಕಾಲುಂಗುರ ಗಳಿವೆ. ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಮರಧಾರಿಯರಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಿಯು ಚತುರ್ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರು ಮತ್ತು ಬೀಜಪೂರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು, ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಲಾಂಛನವಿಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ಪೀಠದ ಶಾಸನವು ದೇವಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ಥಳೀಕರು ಇದನ್ನು 'ಚೌಡೇಶ್ವರಿ' ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಯುತ ಎಂ. ಹನುಮಂತರಾವ್‌ರವರು ಹಳೇಬೀಡಿನ ಬಳಿ ಇರುವ ಹುಲಿಕೆರೆ ಸಮೀಪದ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ

ಇಂತಹದೇ ಚತುರ್ಭುಜೆಯಾದ ದೇವಿಯು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ-ಪಾನಪಾತ್ರೆ, ಕತ್ತಿ, ತ್ರಿಶೂಲ ಮತ್ತು ಡಮರುವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಬಿಂಬವಿದೆ ಎಂದಿದ್ದು ಇವಳನ್ನು 'ವಾಸಂತಿಕೆ' ಎಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. (ದಿ ಹೋಯ್ಸಳ ಡಿನಸ್ಟಿ, ಪು. 43). ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಸ್. ಕಾಂಬಳೆಯವರು ಖಾನಾಪುರದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾನಿಕ ಭಂಗಿಯ ಜೈನ ಯಕ್ಷಿ ಪದ್ಮಾವತಿದೇವಿ ಎಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಿಯ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಶ, ಅಂಕುಶವಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಮುರಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವಿದೆ. ಜಿನಬಿಂಬ ಕಿರೀಟವುಳ್ಳ ಇವಳು ಪದ್ಮಾವತಿಯಕ್ಷಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಜನ ಇವಳನ್ನು 'ಶಂಕರಿ' ಎಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂ ೫. ಪು. ೭೧).

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಸಮಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಎಕ್ಕಲದೇವಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವನು ಬನದ ಬಳರಿಯ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗುವವನು ಜೈನನಲ್ಲ ಕೌಳ, ಎಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸು. ೧೧-೧೨ನೇ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನರು ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಕುಂದದ ಶಾಸನವು ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿಯನ್ನು ಮೂಲಿಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿರಾಯ, ಬ್ರಹ್ಮಕುಳತಿಲಕ ಮಲ್ಲಿದೇವ ಮಾಡಿಸಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವನು ಬ್ರಹ್ಮಕುಳತಿಲಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದರೆ, ಡಾ|| ಹಂಪನಾರವರು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿನ್ನಾಪುರ ಎಸ್.ಟಿ. ಗ್ರಾಮದ ಶಾಸನವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ಅದು ಮೂಲಿಗ ಬೊಮ್ಮಗೌಡ, ಮಾಳಗೌಡ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿಸಿದ-'ಮೂಲಿಗ ಬಸದಿ'ಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮೂಲಿಗರು, ಬಹುಶಃ ಮತಾಂತರ ಹೊಂದಿದ್ದ ಜೈನರಾಗಿದ್ದು, ಇವರು ರೌದ್ರರೂಪದ ಚಂಡಿಕೆಯನ್ನು (ಚಾಮುಂಡಿ) ಸೌಮ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ರೂಪಾಂತರವೇ 'ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ'ಯಾಗಿರಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಜೈನರ ಜೀವದಯಾಷ್ಟಮಿ ಕಥೆಯು ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಜನ್ನಕವಿಯು ತನ್ನ ಯಶೋಧರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಡಮಾರಿದೇವಿ ಅಹಿಂಸೆ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಳೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನೇ ಶಿಲ್ಪವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮಹಾಮಾಯೆ ಅಥವಾ ಮಹಾಕಾಳಿಯ ಶಿಲ್ಪವು ಚತುರ್ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರು, ಪಾನಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರು ಮತ್ತು ಸಕಲ ಸಿದ್ಧಿಕಾರಕವಾದ 'ಬೀಜಪೂರ'ವನ್ನು ದೇವಿ ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಬೀಜಪೂರವು ಜೈನಯಕ್ಷಿಯ ಸಂಕೇತವೇ ಆಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ! ಇದರಂತೆ ಬೇಲೂರಿನ ಶಾಸನವೊಂದು ಪದ್ಮಾವತಿ ಯಕ್ಷಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದ ವಸಂತವು



ವಾಂತಿಕಾದೇವಿ ಲಕ್ಕುಂದ

ತಲೆದೋರಲಾಗಿ 'ವಾಸಂತಿಕೆ' ಎನಿಸಿದಳು (ಬೇ. ೩೨೦) ಎಂದಿದ್ದು, ಈ ದೇವಿಗೂ ಪದ್ಮಾವತಿ ಯಕ್ಷಿಗೂ ಇರುವ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತ್ರಿಫಣಾವಳಿಯೂ ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಡಾ. ಹಂಪನಾರವರು ವೈದಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರನ್ನು ಅಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಯಕ್ಷಿಯರಾಗಿಸಿದರು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ (ಯಕ್ಷ ಯಕ್ಷಿಯರು). ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ಅಂಗಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದ ವೈಷ್ಣವಿದೇವಿಯೇ ವಾಸಂತಿಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨-೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಿ ಸ್ವರೂಪವು ಜೈನಮತದ ಪ್ರಭಾವದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆದರೂ ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲೂ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ಆರಾಧನೆ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದುದ್ದು ಸು. ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡಂತಿದೆ. ಮತ್ತೆ ಸು. ೧೯-೨೦ರಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಯ ವಾಸಂತಿಕಾದೇವಿ ದೇವಾಲಯ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡಿದ್ದು ಇಂದು ಮತ್ತೆ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯಾಗಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ೧೧ ಗ್ರಾಮದವರ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದ ಬಗೆಗೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ○